

SAMISK OG FINSK I KVÆNANGEN

Oppsummering av en undersøkelse

Av Jan Isaksen

J skoleåret 1988/89 fikk jeg nedsatt min lesetid på skolen med 5 timer pr. uke for å kartlegge elevenes språkbakgrunn med hensyn til finsk og samisk. Bakgrunnen for denne undersøkelsen skal jeg ikke gå nærmere inn på her i denne artikkelen. Imidlertid mottok jeg endel interessante informasjonen som kan ha almen interesse. Kanskje kan også mine ca 150 informanter ha glede av å se endel av undersøkelsen oppsummert. Hver og en av dem har bidratt med nyttige detaljer. Takk nok en gang!

Fremdeles er samisk og finsk språk - og kulturbakgrunn kontroversielle temaer hos oss. Skikkelig informasjon om undersøkelsens formål måtte derfor gis. Kanskje overdrev jeg noe i så måte. Det første varselet ble gitt foreldrene i «Skolens gang», et lite informasjonshefte skolen deler ut til foreldrene. Neste blei gitt kort forut før selve feltarbeidet, og for sikkerhets skyld ringte jeg rundt til hver enkelt for å avtale et nærmere tidspunkt!

Selve undersøkelsen ble gjennomført ved at jeg kjørte innom de fleste intervjuobjektene. Det dreide seg her om foreldregenerasjonen. De som jeg ikke traff hjemme, ble kontakta pr. telefon. En av årsakene til dette var at jeg ønska å gjøre meg opp en personlig mening om folks holdninger til egen samisk/finsk språk- og kulturbakgrunn.

For å få til en større oversikt over den generelle språkutviklingen i dette århundret i Kvænangen, ble det tatt kontakt med noen eldre personer for intervju.

Betraktninger om gjennomføringen

Før selve gjennomføringa fikk jeg noen telefoner med forespørsel om hva undersøkelsen presis gikk ut på, hvilken hensikt den egentlig hadde. Enkelte uttrykte at de hadde liten forståelse for hele greia. Men selve feltarbeidet gikk greit unna. Overalt ble jeg vel mottatt, og ingen reserverte seg for å gi opplysninger. Mitt inntrykk er at folk stort sett har et fordomsfritt syn på sitt egentlige opphav, uansett etnisitet.

Selve tidspunktet for feltarbeidet falt sammen med diskusjonen angående innskriving i samemanntallet og valg til sametinget. Samiske spørsmål var derfor et svært aktuelt tema i tida. Dette bidro antakelig til at undersøkelsen ble enklere å gjennomføre. Folk hadde i en viss grad diskutert endel omkring forfedrenes språkbakgrunn.

Antallet undersøkelsen omfatta:

	Elever	Foreldre	Besteforeldre
Kjækan	33	48	96
Sørstraumen	11	14	28
Burfjord	61	96	192
Alteidet	16	24	48
Sum	121	182	364

De stedene som brukes: Sørstraumen, Kjækan, Burfjord og Alteidet angir stedet der elevene bor i dag. Såvel foreldrene som besteforeldrene kan være født på et helt annet sted. Svært mange av besteforeldrene bor ikke på det samme stedet som sine barnebarn, men gjerne på et

annet sted i Kvænangen eller på steder i helt andre kommuner. Dette gjelder spesielt Burfjord, hvis innbyggere i stor utstrekning består av innflyttere.

Hva undersøkelsen viste:

Selve undersøkelsen ble altfor omfattende til å gjengis her. Men her følger noen fakta:

Språkerferdighet i samisk (Antall personer)

Foreldre	Litt	Bra	Svært godt	Sum
Sørstraumen	0	0	0	0
Kjækan	6 (5)	2 (2)	0	8 (7)
Burfjord	1 (1)	0	2 (2)	3 (3)
Alteidet	3 (3)	1 (1)	0	4 (4)
Sum	10 (9)	3	2	15 (14)

Besteforeldre	Litt	Bra	Svært godt	Sum
Sørstraumen	3 (0)	2 (2)	0	5 (2)
Kjækan	11 (7)	21 (10)	18 (9)	50 (26)
Burfjord	21 (11)	11 (5)	26 (9)	58 (25)
Alteidet	0	9 (5)	4 (1)	13 (6)
Sum	35 (18)	46 (22)	48 (19)	129 (59)

Tallene i parentes angir hvor mange som lever i dag.

Det kan være verdt å nevne at 7 av besteforeldrene hadde samisk som morsmål, 2 var trespråklige (finsk, samisk, norsk) og hele 28 var tospråklige (norsk, samisk). De aller fleste som snakker (snakka) samisk hadde lært det hjemme eller i den nærmeste om-gangskretsen. Av besteforeldregenerasjonen regna inter-vjuobjektene (foreldrene) med at 11 hadde hatt samisk som opprinnelig tenkespråk, og at 36 hadde snakka samisk daglig hjemme.

Språkerferdighet i finsk

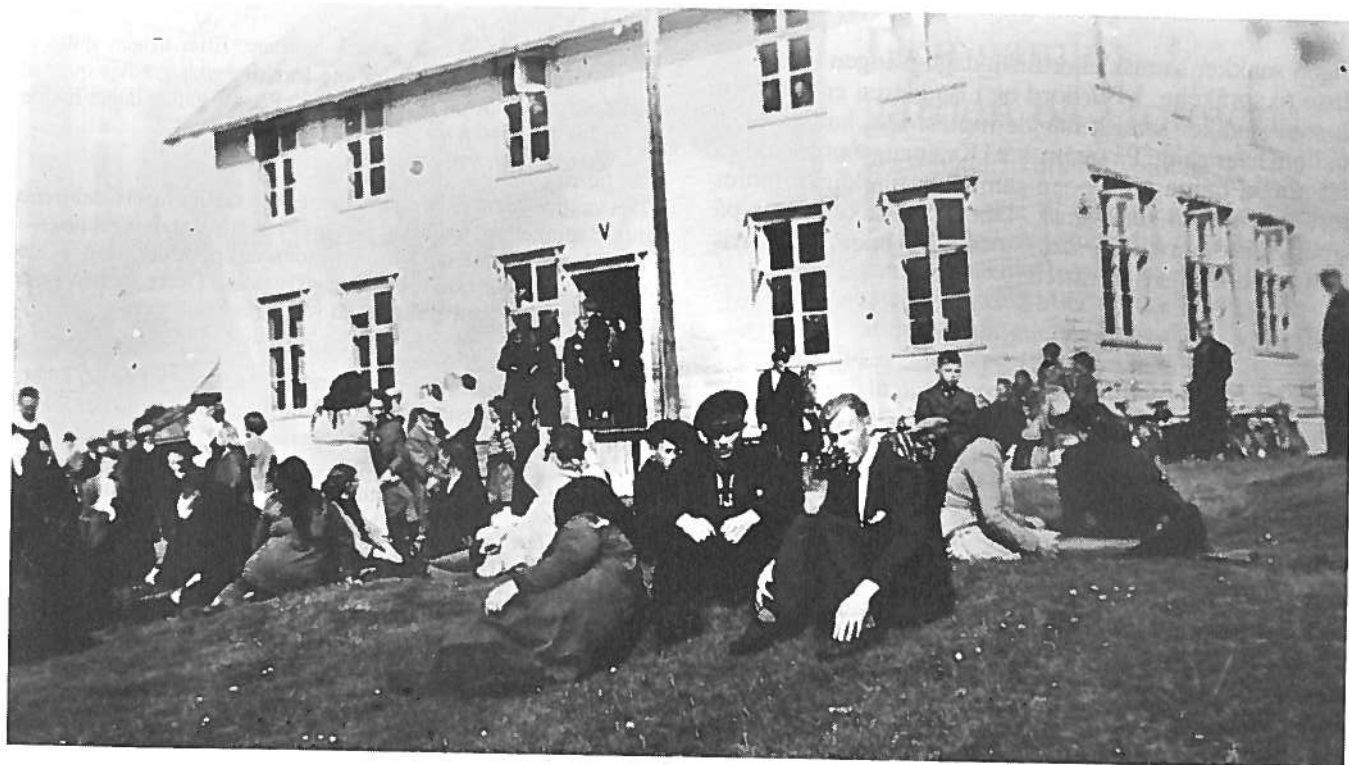
Foreldre	Litt	Bra	Svært godt	Sum
Sørstraumen	0	0	0	0
Kjækan	2	1	0	3
Burfjord	2	0	1	3
Alteidet	0	0	0	0
Sum	4	1	1	6 (6)

Besteforeldre	Litt	Bra	Svært godt	Sum
Sørstraumen	0	0	1	1 (0)
Kjækan	3 (2)	3 (3)	9 (4)	15 (9)
Burfjord	4	10 (7)	11 (5)	25 (12)
Alteidet	0	2 (0)	2 (1)	3 (1)
Sum	7 (2)	15 (10)	23 (10)	44 (22)

Tallene i parentes angir hvor mange som lever i dag

En antok at 3 av besteforeldrene hadde finsk som morsmål, at 9 var tospråklige (finsk, norsk.) Omkring halvparten hadde lært finsk hjemme, den andre halvparten i den nærmeste omgangskretsen. Videre antok en at 6 av besteforeldrene hadde hatt finsk som tenkespråk, og at 15 hadde snakka finsk daglig hjemme.

Undersøkelsen gikk også ut på hvor mange som kunne tenke seg å ha samisk eller finsk som fag i skolen. Interessen var heller laber. (I parentes bemerkes at begge

Sekkemo skole ble også brukt som kapell. Bildet er fra en gudstjeneste sommeren 1943.

Arkivfoto: Nord-Troms Museum.

språkene ble gitt som valgfagstilbud til elever i 8. og 9. klasse ved Kvænangen barne- og ungdomsskole. Interessen var såpass stor at det ble igangsatt undervisning i både finsk og samisk som valgfag i inneværende skoleår.

En kan etter denne undersøkelsen slå fast at verken samisk eller finsk er helt døde som språk i Kvænangen, bare nesten.

Det er svært få under 60 år som kan noe som helst samisk. Språket blir ikke brukt daglig i noen hjem i fjorden. Enkelte gamle, spesielt i Burfjord og Badderområdet, bruker språket seg imellom, men det kan gå uker mellom hver gang.

I Kvænangen kan en kommunisere med samtlige innbyggere uten å kunne samisk. Det er heller ikke nødvendig å kunne språket for å samtale med flyttsamene. I det store og hele er det unødvendig å kunne samisk for å leve og bo i kommunen. Ut i fra dette er det urealistisk å tro at en kan gjeninnføre samisk som dagligspråk i Kvænangen.

15 foreldre og omkring 40 besteforeldre kan noe samisk. Altså finnes det et potensiale som kan støtte opp omkring en eventuell undervisning i språket. I en viss utstrekning har elevene muligheter til å anvende ervervede språkkunnskaper også i sitt hjemmemiljø, eller i allfall med personer som de kjenner godt.

Finsk brukes fremdeles i spesielle miljøer i indre Kvænangen. Men det er bare gamle som kan språket, ingen i for eldregenerasjonen anvender språket i samtaler. Likevel må det nevnes at en 10-åring har lært å forstå samtaler som foregår på finsk ved flittig å besøke naboene. Endel nyinnflytta finlendere forsterker bruken av språket. Mange familier har i tillegg en viss forbindelse til slekt og venner i Finland.

Elever som velger finsk har brukbare muligheter til å praktisere språket i bygda.

Språkutviklingen i Kvænangen i dette århundret

Med bakgrunn i de intervjuene som jeg foretok, har jeg laga denne grove skissen over språkutviklinga i Kvænangen.

Omkring 1900

Store deler av befolkninga er to- eller trespråklige. Samisk er vanligste språk i de fleste bygdene i Kvænangen utenfor Lillestrømmen. Finsk er vanligst innenfor Lillestrømmen. Norsk er vanligste språk i bygder som Skorpa, Valanhamn, Olderfjord og Alteidet. I alle de andre bygdene er det familier der barna ikke lærer samisk.

1910 - 1925

Stadig avtakende bruk av samisk, men fremdeles er språket dagligspråk i svært mange hjem. Norsk er likevel morsmålet til de fleste, men det finnes mange unntak, særlig i Burfjord og Badderren. Finsk står fremdeles sterkt i Indre Kvænangen, men ellers lite brukt.

1925 - 1940

Hos mange familier er samisk fremdeles et levende og dagligbrukt språk flere steder, særlig blant eldre. (Segelvik, Reinfjord, Spildra, Jøkelfjord, Nøklan, Badderren, Nordstraumen og Sørstraumen.) Men færre unge lærer språket. På de læstadianske samlingene prekes det gjerne på samisk og tolkes til norsk. Finsk holder fremdeles stand i Indre Kvænangen, men norsk blir vanligere også her.

1940 - 1960

Folk har vært evakuerte, og ute i «den store verden» har de lært å skjemmes over å snakke samisk. Mange unge slutter helt å bruke språket. Svært få barn lærer noe som helst samisk. Enkelte gamle bruker fremdeles språket daglig seg i mellom. På de læstadianske forsamlinger brukes fremdeles samisk. Finsk har en noe sterkere stilling i Indre Kvænangen, men få unge lærer språket.

1960 - 1980

Når «de gamle» dør, dør også språket gradvis ut. Få bruker nå samisk i dagligtale. Ingen barn lærer å snakke samisk, heller ikke finsk. Tolkning i de læstadianske hjemmeforsamlingene opphører. Det tolkes på storforsamlingene. Finsk blir likevel brukt en del når tjemremiler brennes og på sagbrukene i Kvænangsbotten.

1989

Ingen snakker samisk eller finsk daglig. Ingen unge kan disse to språkene. I Burfjord og i Baddereren er det noen få som snakker samisk når de møtes. Det kan gå uker mellom hver gang. På sagbruket i Kvænangsbotn snakkes det norsk, unntatt når noen gamlinger tilfeldigvis møtes der. Ingen barn lærer finsk. Det tolkes ikke lenger på samisk på de læstadianske «storsamlingene», bare hvis «samer» tilfeldigvis er tilstede.

Tillegg

Litt av hvert

«Min far kunne ikke et ord norsk da han begynte på skolen. Han pugga Luthers lille katekisme utenat uten å skjønne noe som helst av innholdet».

(om sin far, født 1889.)

«Jeg kunne bra norsk da jeg begynte på skolen. All undervisning foregikk på norsk. I friminuttene snakka vi også bare norsk, fordi mange elever forsto bare dette språket. Før krigen snakka vi mest samisk hjemme. Dette var helt vanlig hjemme. Dette var helt vanlig også i nabolaget, ingen skjemtes over språket!

Jeg slutta å snakke samisk daglig da jeg gifta meg i 1944. Kona kunne bare norsk. Jenta vår lærte derfor ikke et ord samisk. Det er tvisomt om noen i bygda lærte det etter krigen.

Etter krigen skjemtes mange å bruke samisk, men ikke nå lenger. Vi er 3-4 gamlinger som snakker samisk også i dag når vi møtes i blant. Jeg har lyst til å snakke samisk noen ganger. Det er nå så rart med det. Tidligere preika predikanten på samisk i forsamlingene. Kameraten hans tolka til norsk, eller omvendt. Dette var fint, det ga dobbel forståing. Nå tolker en ikke lenger, det er visst ingen her som kan tolke. Da de gamle døde, døde også språket ut.»

(Mann fra Burfjord, født 1915)

«Jeg lærte å snakke samisk i 10-16 års alderen. Min gammel-onkel og kona hans snakka seg imellom, og jeg lærte. Dem snakka til meg på samisk, og jeg svarte på norsk. Men en dag i 1937 sa onkelen min til meg: «Nå må du prøve å snakke samisk, jeg svarer deg ikke hvis du snakker norsk». Jeg rodde fiske med han, så jeg ble nødt, og det gikk bra.

På bygda ble det snakka samisk helt fram til evakueringa. Men da ble det et språkskille. Folk hadde vært ute i den store verden og lært seg å skjennes over å snakke samisk. Jentene var verst i så måte.

Samisk gikk helt ut av bruk, ingen i bygda lærte samisk etter krigen. Noen få skjønner noe, men kan ikke snakke selv. Også jeg glemte mye av det jeg hadde lært, men utover på 50-tallet fikk jeg repetert mye hos flyttsamene. Jeg lærte også å lese samisk i voksen alder.

I dag snakker jeg samisk med noen få eldre, men det kan gå uker mellom hver gang. Heller ikke på forsamlingene brukes samisk. Før i tida ble både prekene og Erik Jonsaboka tolka til samisk».

(Baddereren, bestefar, født 1924.)

«Før krigen var det et ektepar på Undereidet som var trespråklig. Mann og kone brukte samisk, finsk eller norsk daglig seg imellom, alt etter hva samtalen dreide seg om.»

(Baddereren)

«Alle nyhetene var på norsk, aviser og seinere radio. Når vi reiste bort på fiske til Lofoten og Finnmarka, så snakka vi bare norsk. Jeg husker at jeg var 6 måneder i Hammerfest. Da jeg kom hjem igjen, gikk det flere dager før jeg klarte å gå over til samisk.»

(Bestefar, Burfjord)

«Min gammel-tante kunne samisk flytende. Hun var yngst i søskenflokkene som lærte samisk. De eldste gifta seg og flytta hjemmefra. Deres språk ble bare norsk.»

(Baddereren, mor, født 1942.)

«Jeg lærte samisk fordi nabobarna snakka samisk».

(Burfjord, far, født 1934.)

«Tidligere snakka vi mye samisk hjemme. Etter krigen slutta vi mest å bruke språket. Også mine foreldre gikk gradvis over til norsk, opprinnelig var de tospråklige. På sine gamle dager hadde de problemer med å slå over til samisk».

(Burfjord)

«Det vanlige var at eldste barnet lærte noe samisk fordi foreldrene brukte språket seg imellom. De yngste lærte nesten ingenting.

«På bygda kunne det være en ordentlig språkforvirring. Både samisk, finsk og norsk ble daglig snakka. Dette kunne være forskjellig også blant søsken som var flytta hjemmefra.»

(Baddereren)

«Vi hadde mye omgang med flyttsamer til langt ut på 50-tallet. Da snakka foreldrene mine mye samisk med flyttsamene. Dette friska opp språket for dem. Selv lærte jeg bare noen få ord. Nå har vi ikke lenger en slik forbindelse med flyttsamene, og min mor som fremdeles lever, har liten mulighet til å snakke samisk.»

(Burfjord, far, født 1949)

«Mine foreldre brukte samisk seg imellom som hemmelig språk. Dette gjorde at vi ungene snappa opp en god del ord. Men da slutta de med å snakke samisk.»

(Baddereren)

«Min far snakka utmerket samisk tidligere. Nå er ferdigheten mye dårligere fordi han har så få muligheter til å praktisere språket».

(Jøkelfjord)

«Jeg tror at den yngste i Jøkelfjord som har lært å snakke samisk er født omkring 1930.»

Min far kunne litt samisk da han gifta seg med mor mi. Da lærte han å snakke samisk flytende. Men til oss barna snakka de likevel norsk. Vi lærte bare noen få ord.»

(Burfjord, far, født 1946)

«Vi var tre generasjoner i samme hus. Det var naturlig for mor og bestemor å snakke samisk. Jeg lærte språket ganske bra. Senere har jeg vedlikeholdt gjennom kontakt med flyttsamer og slekt i Kautokeino.»

(Kjækan (Nordstraumen), mor født 1939).

«Jeg lærte ikke finsk fordi foreldrene mine snakka bare norsk til oss barna»

(Kvænangsbotn).

«Det er et språkskille i tid. 50-55-åringene kan snakke, eller forstår i allfall noe finsk. De yngre kan ingenting».

(Leirbukt).

«Min far la finsken bort i 1920-årene grunnet den finskfrykten som Lappobevegelsen forårsaket.»

Da jeg begynte på sagbruket som 15-åring, snakka jeg både norsk og finsk. Men på sagbruket foregikk alt på finsk. På grunn av bråket måtte vi lese på leppene hva folk sa. Så jeg kan også «lese» finsk ved å se på leppene til folk. Fremdeles bruker vi gamlingene finsk når vi møtes.»

(Leirbukt, bestefar).

«Tidligere snakka vi mye samisk hjemme på Nordstraumen. Men da jeg flytta til Badderbotn ble språket mye mindre brukt. Nå snakker jeg litt samisk med flyttsamer, men de fleste av dem vil gjerne heller prate på norsk. På bygda snakker vi bare samisk for skøy og når vi skal tulle.»

(Baddereren, født 1926)

Mangt i nøa nøtte

Krokate stav er bedre enn ingen

Den gamle gården på Holmen...

Tekst/bilder: Torleif Lyngstad

En ny tilvekst til dokumentasjon av Nord-Troms-bygdens historie; den restaurerte gamle gården «Holmenes» på Holmen i Birtavarre er klar til å ta imot besøkende etter at den ble høgtidelig åpna den 17. juni i år. En bildereportasje fra åpningsdagen bør ha sin naturlige plass i Nord-Troms Historielags årbok...

▲ Anton Pedersen (t.v.) er født i våningen i bakgrunnen. Her har museumsstyrer Tore Hauge i Nord-Troms Museum trukket Anton og kona Laila fram i «rampelyset» for å takke dem for velvilje, hjelpsomhet og innsats i forbindelse med museumsetableringa.

▲ Disse tre gamle har nok hver på sin måte i tidligere tider levd i et slikt gårdsmiljø. Fra venstre Eline Mathisen, Birtavarre, Lovise Küil-Simonsen, Djupvik, og Astrid Larssen, Olderdalen/Målselv.

◀ En vippebrønn er noe nytt og spennende å leke med for smågutter.

Det var folksomt på Holmenes den 17. juni. ▶